

Guernica

In het museum Reina Sofía te Madrid hangt het meesterwerk van Pablo Picasso: Guernica. Het is een doek dat de gruwelijkheden van het bombardement op het gelijknamige stadje weergeeft, maar voor velen is het dé icoon tegen oorlogsgeweld. Hoe dan ook, het is een magistraal werk. Interessant is dat het museum een groot aantal voorstudies tentoonstelt die laten zien hoezeer de schilder met het onderwerp heeft geworsteld.

Zoals dit schilderij een geweldige symbolische betekenis heeft gekregen, zo geldt dat ook voor het bombardement zelf. Een gruweldaad die illustreert hoe Franco optrad tijdens de burgeroorlog (1936 - 1939). Volgens velen niets ontziend, zinloos geweld, gebruik makend van steun van de Duitse en Italiaanse fascistische legers die met dit soort van bombardementen hun wapentuig en strategie konden uitproberen als voorspel op de Tweede Wereldoorlog. De foto van Guernica na het bombardement ligt er niet om.

Het bombardement van Guernica was onderdeel van het offensief van Franco om de noordelijke provincies in handen te krijgen. Gefrustreerd vanwege het mislukken van de aanvallen op Madrid in 1936 besloot Franco op advies van zijn generaals en de Duitsers om het centrum van de aanval op het noorden te richten. Wanneer het noorden gewonnen zou worden, zou hij de beschikking krijgen over de belangrijke zware industrieën en mijnen.

Het Franquistische commando ging ervan uit dat de PNV (Partido Nacionalista Vasco), de Baskische nationalistische partij, niet de gelederen zou sluiten met zijn tegenstanders, de republikeinen van wie ze ideologisch zeer ver afstonden, maar dat pakte anders uit. De net als Franco zeer gelovige katholieke Basken sloten zich toch aan bij de republikeinen omdat zij daarvan meer verwachtten als het ging om het verlenen van zelfstandigheid, wat voor de opportunistische Basken altijd als nummer één gold.

Besloten werd om de aanval op het noorden te beginnen in Vizcaya. Het offensief verliep traag door het sterke verzet en het bergachtige terrein. Het front lag op 25-30 km van Durango en Guernica toen op 31 maart 1937 de Italiaanse luchtmacht Durango bombardeerde waar 170 á 200 doden vielen. Op 26 april werd Guernica gebombardeerd. Direct na de aanval was Guernica wereldnieuws. El País kopte: "De bewoners van Guernica zijn uitgeroeid door de vijandelijke luchtmacht".

Zoals gebruikelijk bij oorlogen woedde er tijdens de burgeroorlog in Spanje een hevige propagandastrijd en na het bombardement op Guernica bakten de nationalistische onder leiding van Franco het wel heel bruin door te beweren dat de stad door de rode horden in brand was gestoken, maar dat werd natuurlijk door niemand geloofd. Het was zonneklaar dat de gevechtsvliegtuigen van het Condorlegioen, een gevechtseenheid van Duitse vliegtuigen onder leiding van Von Richthofen dat een belangrijke rol speelde gedurende de hele burgeroorlog, het stadje met de grond gelijk hadden gemaakt. Waarschijnlijk hebben ook enkele Italiaanse toestellen meegedaan aan het bombardement.

Wolfram Freiherr von Richthofen (1895 - 1945) was een Duits oorlogsvlieger en een neef van de Rode Baron Manfred von Richthofen, die naam maakte als oorlogsvlieger tijdens de eerste wereldoorlog. Na voor Franco te hebben gevochten in de Spaanse burgeroorlog, boekte Wolfram von Richthofen veel successen als Luftwaffe-piloot voor nazi-Duitsland in de Tweede Wereldoorlog. Hij nam onder andere deel aan de bombardementen op Warschau, België, Frankrijk en Griekenland. In 1943 werd hij tot veldmaarschalk bevorderd, de jongste militair met deze rang. Hij overleed in 1945 aan een hersentumor.

Maar ook ter linkerzijde werd overdrijving in de berichtgeving niet geschuwd. Zo werd gesteld dat er een stadje gebombardeerd was met "7000 inwoners dat geen militair belang had". Omdat het maandag was, de feestelijke marktdag, waren er - zo wordt beweerd - veel bezoekers zodat ongeveer 10.000 mensen waren blootgesteld aan de verschikkingen. Het aantal doden werd door de Baskische regering geschat op 1654, maar het zouden er ook 3000 kunnen zijn geweest. In werkelijkheid telde Guernica 5000 inwoners en er waren geen extra mensen op de been omdat de feesten waren afgelast. Door de intensieve rekruteringen ontbraken honderden jongeren zodat er hooguit 4500 aanwezig waren op het moment dat het

De Eik van Guernica staat symbool voor de rechten en vrijheden van het Baskische volk. De president van de Basken, de *Lehendakari*, legt hier zijn gelofte af bij aanvaarding van zijn ambt. Deze boom staat buiten het centrum en is tijdens het bombardement in 1937 gespaard gebleven. Toen de falangisten na het bombardement aanstalten maakten de boom te vernietigen werd dit belet door de Carlistische *requetés*, eveneens strijdend voor Franco, maar net als voor de Basken was de boom voor hen van grote symbolische waarde.

Condorlegioen aanviel. Zorgvuldig onderzoek waaronder die van ziekenhuisgegevens, dodenregisters van de gemeente en begrafenissen hebben uitgewezen dat er ongeveer 120 doden zijn gevallen.

Wat precies het motief is geweest om Guernica te bombarderen zal wel altijd een raadsel blijven. Zouden militaire overwegingen een rol hebben gespeeld, dan rijst de vraag waarom de Duitsers de brug hebben gemist die vernietigd had moeten worden om de terugtocht van de tegenstander te beletten.

Deze werd niet geraakt en ook het feit dat Von Richthofen brandbommen inzette wijst erop dat er de wens was om paniek te zaaien onder de bevolking. Waar de aanvallers zeker niet op uit zijn geweest was de vernietiging van Guernica vanwege zijn historische betekenis voor de Basken (zie kader). Von Richthofen zal daarvan niet op de hoogte zijn geweest.

Een andere bewering die opgeld deed, was dat de verwoesting van Guernica opzettelijk was en werd bereikt door gebruik van speciale bommen. Het was een experiment, een nieuw systeem van bombarderen. Dit is niet waarschijnlijk. Natuurlijk was van opzet sprake, maar de explosieven verschilden niet van die gebruikt bij andere bombardementen zoals op Madrid of Jarama. De verwoestende effecten werden veroorzaakt door de geconcentreerde aanval van de Junkers, door het dichtbevolkte centrum, het vele hout van de huizen en het gebrek aan blusmiddelen. Het bombardement op Guernica is dus moeilijk te zien als een experiment dat een voorloper was van de tijdens de Tweede Wereldoorlog uitgevoerde tapijtbombardementen, die qua intensiteit van een geheel andere orde waren.

Interessante vraag is ook wie eigenlijk de opdracht heeft gegeven tot het bombarderen van Guernica. Dit zal wellicht voor altijd onduidelijk blijven, maar feit is wel dat Franco uiterst voorzichtig was met het bestoken van burgerdoelen in het gebied waar zijn geloofsgenoten woonden en er zijn geen bewijzen dat hijzelf de opdracht zou hebben gegeven. Was het generaal Mola dan, de aanstichter van de rechtse opstand en bevelhebber van de Nationalistische strijdkrachten in het noorden?

Emilio Mola werd geboren in 1887 op Cuba, toen nog Spaans bezit, dat in 1898 verloren ging. In Spanje doorliep hij de Academia de Infantería de Toledo en er volgde een glanzende militaire carrière. Hij werd ook Directeur-Generaal van de veiligheidsdienst (Seguridad) in welke functie hij zich met zijn conservatieve ideeën niet erg populair maakte bij de socialistische en liberale oppositie. In 1935 werd hij benoemd tot Commandant van de Marokkaanse troepen. Maar toen in 1936 het linkse Volksfront aan het bewind kwam werd hij net als andere hoge militairen overgeplaatst met als doel een militaire samenzwering te voorkomen. Niettemin was hij het die het initiatief nam tot de militaire opstand die plaatsvond op 19 juli 1936 en die de burgeroorlog inluidde. Op 3 juni 1937 overleed hij ten gevolge van een vliegtuigongeluk.

Het zou kunnen dat noch Franco, noch Mola het bevel hebben gegeven tot het bombarderen van Guernica en dat het Von Richthofen was die op eigen houtje handelde. Maar hoe het ook zij, de gevolgen van het bevel tot uitvoering van het bombardement waren er niet minder om. De vernietiging van Guernica was, is en blijft een afschuwelijke herinnering aan de wrede Spaanse burgeroorlog, vastgelegd en bewaard in het meesterwerk van Picasso.

Willem Peeters, 11 november 2008